0) Sa traditzioni populari contat chi acanta Marceddì nci fiada sa biddixedda de Osea, tzerriada fintzas Orri fundada de Èrcule Lìbicu 364 annus in antis de Roma.

Pro mori de is curreras e bardanas saracenas is abitantis suus si fiant spostaus a Neapolis, bidda, giai un citadi ,tra is prus populosas de sa Sardigna e sedi de obispali(vescovili) . De sighida fintzas Neapolis fiat istada conchistada de is bàrbarus e is abitantis abarraus iant fundadu Terraba, a giru de su 1017.

Su nòmini benit de su latinu Terra-alba (si puru is stùdius non funti acabaus), a indicai una localidadi caraterizada de sa presèntzia de lozana màina, assentada in un'àrea de terra bianchedda. Is datus, non acertaus de is istùdius ma funti ma est bastanti segura s'idea ca sa positzione interna de Terraba favoressiada una seguresa prus manna po sa genti, zona fintzas profetosa fintzas pro sa laurera e su pastoriu.

In paris a is Neapolitanus si fiat trasferidu a Terraba fintzas su mussennori/obiscu/pìscopu , Marianu I° chi iat portau fatu sa stàtua noa de San Pedru, patronu de Neapolis, sa cruxi de linna e sa trona. In cuddu tempus in Terraba nci fiat sceti sa cresiedda de Santa Maria. Terraba diventat sedi obispali/vescolvili, e pro custu sa bidda noa de essi su logu prus importanti de sa zona.

Sa fortza econòmica portada a fabbricai una crèsia magestosa in onori de su patronu suu, sa crèsia de Santu Pedru a giru de su 1144. Sa diòcesi benit suprimida in su 1503 de su Paba Giùliu II° Della Rovere e sa sedi obispali beni at essi trasferida a Abas, mancari iat cunservadu sa denominatzione de Abas – Terraba - Useddus. In su 1527, paris cun Arcidanu, est atacada de is bardanas is corsarus nord africanus e sa parti manna de sa populatzioni si fiada cuada me in su sartu po si podit sarvai de is predonis.

Sa bidda abarrat buida ultres unu sèculu, fintzas a su 1640, candu su barone de Uras dd'iat fata ripopulai pro s' asseguari is diretus feudalis, Terraba beni at essi a suta de cu domìniu de su marchesadu de Quirra, de duus famìlias is Centelles e is Osorio, chi guvernaiant de sa Spagna is podatàrius.

De s'època feudali abarrant tres turris costerinas fraigadas in su sèc. XVII: Flumentorgiu, Torre Noa e Marceddì, pensada po sa defensa de sa costa pro mori de is piratas saracenus chi sbarcaiant pro is bardanas a is biddas e biddixeddas .Terraba, in prus de is saracenus iat dèpiu subì sa presèntzia de sa malària, giai gia una cunditzioni de vida.

Candu a is primus de su '900 fiat inghitzada sa bonìfica sa faina non est favorevoli etotu po Terrarba ca si puru iat dadu traballu a operajus medas e gioronaderis terrabesus iat ismengua su territòriu po una parti manna manna diaveras. Ma Terraba est arrennèscia a si fàiri su centru prus mannu de sa provìncia aristanesa, a pustis de Aristanis cabulogu de provìncia.

Sa domo comunali de Terraba benit at essi fabbricada in su 1932 e inaugurada in su 1933 in sa parti esterna est in Istili Liberty.

1) Sa Concattedrali de sa diòcesi de Ales-Terraba benit torrada a fabbricai de su 1821 in forma tardu baroca a suba de sa prus antiga romànica de su 1144, ofia de Marianu I. Sa Crèsia chi bideus tenit pranta a cruxi latina, caraterizada de una navada centrali cun tres capellas po dogna latu, de sa faciada chi est cuncordada de pilastrus propassau capitellus de màrmuru de edifìcius bècius sciscuas in su tempus. In su 1933 sa crèsia benit cunsagrada. In su 1951 benint realizadas is decoraduras internas rafigurantis is cuatru evangelistas e Santu Pedru a suba de su muru de fundu de su presbitèriu.

A intro podeus castias s'afonti batesimali o batiseri de su 1626, sa trona de linna de su sèculu su de dexaseti sèculu (XVII )e una cruxu de prata ispagnola de valori mannu meda. Torrant a artziare a su sèculu su de XVII fintzas is istàtuas de linna de Santu Pedru, de sa Madonna de su Rosàriu e de sa Madonna de su Remèdiu. In su restàuru de su 2000 torrant a s'aspetu originàriu: su pamentu, is muros e sa capella dedicada a sa Madonna de su Rosàriu.

2) Sa Crèsia De Santi triagus(San Ciriaco) est pesada po una parti a suba de una biddixedda preistòrica, cunforma a una ceràmicas particularis agatadas fait torrai is *facies culturale de San Ciriaco* in dì d eoi est bida comenti a momentu de passàgiu intre de sa Cultura de Bonu Ighinu de su Neolìticu Mèdiu e sa Cultura de Otieri de su Neolìticu Finale chi dd'iat sighida .Sa Crèsia antiga benit pesada in su 1741 pro òrdini de don Giuanni Antiogu Pilloni, in sinnu de ringratziamentu a su santu pro sa gràtzia arricida: "si contat difatis chi, in s'interi de unu biàgiu faci a Casteddu, don Pilloni e su cuaddu suu benint a benni atacaus de un serpi, chi si fiat imboddiada in is cambas de su cuaddu impedendi·ndi dogna movimentu. Sceti gràtzias a s'invocatzioni de su predi a su santu chi ambus fiant arrènnescius a si salvai de su dimòniu. Sa crèsia benit torrada a fàiri partendi de su 1949, candu Mons. Antoniu Tedde iat collocadu sa prima pedra, e gràtzias a su contributu de is. Sa crèsia noa benit cunsagrada su 23 austu de su 1958 de su pìscamu Mons. Antonio Tedde. De su 1974 a su 1976 su realizadas is duas navadas lateralis. A intru s'agatat unu cuadru de Padre Eliseo Lilliu, sa teca de Maria Pipia, unu còcciu in ui est collocada s'istàtua de Santu Triagus e unu grandu cruciifissu realizadu in tzeràmica de su totu de Dina Pala, un'artista locali.

3)Sa crèsia de sa Madonna de Bonaria benit a essì costruida tra su 1927 e su 1930 pro mori de unu de progetu de s'Ingenieri Remigio Sequi e cun su contributu de totu sa populatzioni. Partendi de su 1929, dogn' annu, si celebrat sa festa in onore de sa Madonna de Bonaria, sa patrona de is navigantis. In su benau de su pròpiu annu, unu grupu de pessonis si riuniat in sa domu de su piscadori Salvatore Serra, pro decidi de organizai una festa cumpleta in s'istadiabi. A pustis de un cun su pàrracu Don Telesforo Onnis, su sennori Battista Muntoni, si fiat ofertu giai in donu su terrenu chi possediat in sa zona de Orri pro su fràigu de una crèsia. In cuddu pròpi'annu fbenit comprada s'istàtua de sa Madonna costruida in carta pistada de is maistus leccesus. benit cunsagrada su 17 austu 1930 de su pàrracu Don Onnis. Sa crèsia tenit una navada sceti cun su crabitura a tzivina(capriata) in linna. In sa crèsia s'agatatuna sacrestia pitica, cun un'altare de màrmaru. In su 1945 benit sciusciada in parti de una mina e in s'annu in fatu benint torraus a costruì su crabetura e sa bia de s'àbside. Is ritus religiosus in onori de sa Madonna de Bonaria cumintzant su merì de sa cenàbura in fatu a sa cida de mesaustu.